

Mivé tette magát?*

(Jn 10,33)

„Én vagyok a világ világossága; aki engem követ, nem jár sötétségben. Én vagyok az út, az igazság és az élet. Én vagyok az igazi szőlőtő; aki bennem marad, az bő termést hoz, aki nem marad bennem, azt tüzre vetik, és elég. Én vagyok az élet kenyere; aki eszi az én testemet és issza az én véretem, annak örök élete van. Én vagyok az ajtó; aki rajtam keresztül megy be, üdvösségre talál. Én vagyok a feltámadás és az élet; aki bennem hisz, még ha meghalt is, élni fog. Ki vádolhat közületek bűnről engem?” – Jézus állítólag ilyesmiket mondott önmagáról. Első pillanatra nem is csodálkozhatunk, ha ellenfeleit ez minden mértéken felül elképesztette, és egyfelől arra a kérdésre ragadtatta: „Nagyobb vagy talán Ábrahám atyánknál, aki meghalt? A próféták is meghaltak. Mivé teszed magadat?”; másfelől pedig, hogy amikor megadták önmaguknak a választ, az arra indította őket, hogy köveket ragadjanak a kivégzéséhez, mondván: „Jótettért nem kövezünk meg téged, hanem a káromlásért, mert ember létedre Istenné teszed magadat.”

Valóban: Mivé tette magát Jézus? *Istenné tette magát?* Jól értették őt ellenfelei? Alapot adott nekik az imént említett feltételezésükre? Vagy másról van szó?

Az említett idézetek közös vonása, hogy kivétel nélkül *mind János evangéliumából valók* (8,12; 14,6; 15,1.5-6; 6,48.54; 10,7-9; 11,25; 8,46; 8,56; 10,33). Ez már önmagában véve is elgondolkodtathat minket hitelenségükről, hiszen – hogy mást ne említsünk – Jézus aligha beszélt a János-evangélium elvont hellenisztikus (némi túlzással: filozofikus) nyelven. Ennyivel persze nem lehet elintézni a kérdést. Vizsgáljuk hát meg *a szinoptikus evangéliumoknak* azokat a fontosabb jézusi kijelentéseit, amelyek az „ortodox” álláspont szerint ugyanazt fejezik ki, mint a János-evangélium megfelelő mondásai.

„Aki titeket hallgat, engem hallgat. Aki titeket, megvet, engem vet meg,

aki pedig engem vet meg, azt veti meg, aki küldött engem” (Lk 10,16). – Ez a kijelentés semmi többről nem tanúskodik, mint Jézus kétségektől mentes küldetéstudatáról (vö. „Úgy tanított, mint akinek hatalma van...”: Mt 7,29), kifejezve egyúttal az ókori közfelfogást, miszerint „egy ember követe olyan, mint ő maga”.¹

„Aki megtagad engem az emberek előtt, azt én is megtagadom Isten angyalai előtt” (Lk 12,9; a gondolat márki megfelelője a 8,38-ban nem tekinthető hitelesnek, mert a végső bosszúállás apokaliptikus tanát fogalmazza meg.) – Eloszlik Jézus önistenítésének gyanúja, ha helyesen fordítjuk le az eredeti szöveget, amelyben a mondat második fele így hangzik: „megtagadatik majd Isten angyalai előtt”. A szenvedő szerkezet ún. *passivum divinum*, Isten nevének körülírása, a mondat értelme tehát: „azt Isten is megtagadja majd az ő angyalai előtt”, ugyanis Isten osztatlanul a követői mögött áll, ezért aki megtagadja Isten követét, az magát Istent tagadja meg (és ezzel önmagát zárja ki az Istennel való közösségből, tehát ez a korabeli *stilus* ellenére nem a végső isteni bosszú megfogalmazása). Mellesleg: nyilván nem azokról van szó, akik meggyőződésből utasítják el Jézust, hanem azokról, akik „elvben” elfogadják őt és tanítását, de vészhelyzetben „menteni akarják a bőrüket”.

„Aki befogad egy ilyen gyermeket az én nevemben, engem fogad be. Aki pedig befogad engem, nem[csak] engem fogad be, hanem azt [is], aki engem küldött” (Mk 9,36). – A második mondatot szerkesztői betoldásnak kell tartanunk (amely persze nem alaptalan, tekintettel az előző két idézetre), ugyanis csak az első mondat illik a szövegösszefüggéshez, konkrétan a gyermek átölelésének gesztusához. E gesztus és a hozzáfűzött tanítás egyaránt azt mondja: „Csak akkor tudtok engem befogadni, ha a szegényeket, a társadalom kicsinyeit

is befogadjátok!” Jézus tehát itt nem Istennel, hanem a szegényekkel, a kicsikkel azonosítja magát.

„Amint Jónás próféta jel volt a niniveieknek, úgy lesz jel az Emberfia is e nemzedék számára... Itt azonban több van Jónásnál” (Lk 11,29-30.32). – Először is azt kell tisztáznunk, hogy a keresztény közgondolkodást meghatározó „csodabizonyítékot” (Jónás a hal gyomrában – az Emberfia a föld gyomrában) csak Máté toldotta be az eredeti jézusi mondásba (12,40), méghozzá teljesen abszurd módon. Egyrészt a niniveiek nem voltak tanúi annak, hogy Jónás a hal gyomrában volt, tehát ez nem lehetett számukra jel (még Jónás sem hivatkozott erre előttük), másrészt ha Máténak igaza lenne, akkor Jézus egy jövőbeli, ez hagyján, de ráadásul nem tapasztalható eseményt² nevezne meg a maga „több voltának” bizonyítékaként. A „Jónásnál több van itt” így „csak” Jézus prófétai öntudatának kifejeződése. Ha a „több” a személyére vonatkozna (olyasféle hátsó gondolattal, hogy „több mint ember”), akkor ez megszüntetné a kijelentés eredeti mondanivalóját, ti. hogy „a próféta üzenete elég jelnek, nincs szükség további csodabizonyítékokra” (vö. Lk 11,29; Mt 12,38): A niniveiek ugyanis annak idején pusztán Jónás *szavára* tértek meg, s ezt várja Jézus a saját generációjától is. A „több” tehát nem Jézus személyében (annak állítólagos „ontológiai” többlétében), hanem feladatában rejlik: Jónással ellentétben ő nem Isten büntető ítéletét hirdeti, hanem Isten feltétlen jóságát kínálja föl!

„Boldog a szem, amely látja, amit ti láttok. Sok próféta és király szerette volna látni...” (Lk 10,23-24). – Jézus történelmi küldetéstudatának biztonságát mutatja ez a kijelentése: „Milyen szerencsések vagytok ti, hogy épp most éltek! A próféták meghirdették Isten országát a jövőre vonatkoztatva, egyes királyok meg akarták valósítani (persze a „maguk mód-

* A tavalyi évfolyam 2–5. számában jelent meg Vázlatok Jézus arcképéhez c. írásom. Bizonyos evangéliumi részek alapján talán többekben is ellenvetések fogalmazódtak meg. Ebben a tanulmányban a legvalószínűbb lehetséges ellenvetésekre igyekszem válaszolni.

¹ Mellesleg az „aki titeket hallgat, engem hallgat”-nak van egy kimondatlan, de értelemszerű előfeltétele: „Ha ugyanazt mondjátok, amit én mondtam.” Különbösen az az abszurd helyzet áll elő, hogy amit – például – a Tanítóhivatal mond, bármi legyen is, az Jézus szava, sőt egyenesen Istené.

² Ti. majdani föltámadását, mert a „három nap és három éjjel” erre irányul; hiszen miféle „jel” lenne az, hogy egy keresztre feszítéssel megölt ember három nap és három éjjel sirban nyugszik?

ján”...), de nézzétek: Most van itt az óra, Isten országa felkínálásának történelmileg egyedülálló órája!” Egyedülálló – ebből semmiképp sem következik magától értetődően és szükségszerűen, hogy abszolút!

„Ezután már csak egyetlen szeretett fia maradt. Utoljára őt küldte hozzájuk...” (Mk 12,6). – Nem szabad megfélelkezni arról, hogy itt nem elvont dogmatikai tanításról van szó, hanem egy példabeszéd képeiről, a „szolgák” és a „fiú” esetében egyaránt (szóba sem jöhet tehát semmiféle, a görög mitológia értelmében vett „genetikai” kapcsolat atya és fiú között). Jézus azt mondja: a „szolgákhoz”, a prófétákhoz képest ő a „szeretett fiú”, mondanivalója pedig épp ebből a szembeállításból lesz világos: a szolgák csak *uruk parancsait* teljesítik, a fiú saját *belső ismeretéből* és ösztönzéséből fakadóan képviseli *atyja* érdekeit (ezt fejezi ki Lk 17,7-10 gyakorlatilag mindig félreértett példabeszéde is). Jézusnak ezt a fiú öntudatát és ebből fakadó kijelentéseit, mint az ittenit is, csak a „keresztelkedésekor” szerzett istenélménye alapján lehet helyesen értelmezni³. Egyébként pedig jó, ha nem feledkezünk meg arról, hogy mindenkit felszólított arra, válják „Isten fiává” (Mt 5,45-47). (A példabeszéd 7-11. verse több okból is későbbi betoldásnak tekintendő.)

„Aki hozzám jön, és nem gyűlöli apját és anyját, feleségét és gyermekeit, testvéreit és nővéreit, sőt önmagát is, az nem lehet a tanítványom” (Lk 14,26). – Három „előismeret” segíthet a helyes értelmezésben: 1. Ha Jézus megkívánta, hogy még el-

lenségeinket is szeressük (Mt 5, 38-48), akkor nem kívánhatta meg, hogy gyűlöljük saját szüleinket. – 2. Jézus prófétai nyelvezete nemcsak éles, hanem (szemben a filozofikus elvontsággal) jelképes is, nevezetesen az „apa és anya” (itt is, meg pl. Mt 10, 35-ben is), vagy másutt a „régiek” (Mt 5,21.27.33) nem a konkrét személyeket jelenti, hanem az álta-

luk képviselt vallási hagyományokat. – 3. A „gyűlölni” Jézus képi nyelvén azt jelenti: teljes szívből elvetni. – Az ésszerű magyarázat tehát: Aki nem veti el teljes szívéből a régi vallási hagyományokat, s nem fogadja el teljes szívéből a Jézus által hirdetett új eszméket, hanem a kettőt békésen össze akarja egyeztetni (új foltot

akar varrni régi ruhára [Lk 5,36], ahogy Péter is szeretne volna három sátor építésével „közös nevezőre hozni” Jézust a Mózes és Illés által jelképezett *régiekkel*⁴, az természetesen nem lehet Jézus tanítványa, nem lehet Isten országának követe.⁵

„Aki nem veszi föl keresztjét, és nem úgy követ engem, nem méltó hozzám” (Mt 10,38). – Két dolgot kell tu-

datosítanunk. Az egyik, hogy a „méltónak” fordított (s ezzel Jézus személyének különösségét hangsúlyozó) *axiosz* szó azt is jelenti: megfelelő, hozzáillő, alkalmas. A másik, hogy mi az a helyzet, amelyben ez a mondás eredetileg elhangozhatott („*Sitz im Leben*”). Legvalószínűbb, hogy úton Jeruzsálem felé, ahová Jézus azért ment, hogy Izrael szellemi központjában is meghirdesse Isten országát, kerüljön az akár a keresztthalálba is. Magától értetődő, hogy ebben a helyzetben nem tud mit kezdeni olyan tanítványokkal, akik csak a messiási reménységek vagy csodavárás miatt futnak utána, de nem készek maguk is „fölvenni a keresztet”, azaz nem készek a vértanúságra, s a vészhelyzetben elhagyják őt és ügyét: az ilyenek valóban nem illenek hozzá, nem felelnek meg neki, nem alkalmasak az általa kitűzött cél szolgálataira. Az ügyről van itt szó, nem Jézus személyének jelentőségéről.

„Aki meg akarja találni életét, elveszíti azt, de aki érettem elveszíti életét, megtalálja azt” (Mt 10,39). – Az ún. vándorlogionok egyikével van itt dolgunk (amilyen például az is, hogy „az utolsókból lesznek az elsők, s az elsőkből utolsó”), s eredetinek te-

³ Ld. *A kulcs Jézus életéhez*, „Érted vagyok”, 2011. április.

⁴ Ld. *Jézus, a mértékadó*, „Érted vagyok”, 2011. október.

⁵ Ebből következik, hogy a feleség és gyermekek, testvérek és nővérek, valamint önmagunk gyűlölete nem tartozik az eredeti jézusi mondáshoz, hanem szerkesztői bővítmény, hiszen ők nem a „régiket” testesítik meg. Megerősíti ezt, hogy a Tamás-evangélium 101. logionjában valóban csak az „apák és anyák gyűlöletéről” van szó, sőt arról, hogy Jézus is gyűlölte saját apját és anyját! Szóba sem jöhet tehát, hogy ebben a mondásban Jézus emberfeletti minőséget tulajdonított volna saját személyének. Másfelől azonban már a Tamás-evangélium 55. logionjában is találkozunk szerkesztői bővítéssel: megjelennek benne a „fivérek és nővérek”...

kinthető változata az emberi létezés egyik alaptörvényét fogalmazza meg: „Aki meg akarja menteni életét, tönkreteszi azt, aki viszont tönkreteszi önmagát, »életre fogja nemzeni«” (Lk 17,33). Még csak szó sincs benne Jézusról. De az „érettem” (Mt 10,39; 16,25; Lk 9,24), illetve az „evangéliumért” [elveszíti/tönkreteszi] (Mk 8,35) betoldásával Jézus nemcsak belekerül a dologba, hanem középpontba, sőt emberfeletti magasságba kerül.

„Hallottátok, hogy megmondattok régieknek... Én viszont azt mondom nektek...” (Mt 5,21.27.31.33.38.43). – A Jézust istenítők szemében „klaszszikus bizonyíték” ez: „Íme, fölébe helyezte magát az ószövetségi kinyilatkoztatásnak. Ezt csak akkor tehetette meg, ha Isten volt.” Nézzük meg közelebbről! – Mindenekelőtt vegyünk komolyan két, mellékesnek tűnő szót! Az egyik a „megmondattok”. Ismét *passivum divinum* van dolgunk, pontos jelentése tehát: „Isten megmondta” a régieknek. A másik a „hallottátok”, magyarul: „azt tanították nektek”, ti. tanítóitok, az „írásstudók, törvénytudók”, a rabbik a zsinagógákban, vagy a képzetebbek a jeruzsálemi templomban. Azaz: „Tanítottok azt mondták nektek, hogy Isten egykor megmondta a régieknek [az atyáknak: az ősi »kinyilatkoztatások« átvevőinek és örzőinek]... Én viszont [szemben a ti tanítóitokkal] azt mondom nektek...” Szoros értelemben tehát Jézus nem az ószövetségi „kinyilatkoztatást” bírálja fölül, hanem kora tanítóinak írásmagyarázatát, vagyis nem „Isten igéjénél” gondolja nagyobbak magát, hanem a kortárs írástudóknál! Milyen alapon? Azon, hogy (a „keresztiségek” szerzett istenélménye és nyilván későbbi isten-tapasztalatai nyomán) ő ismeri Istent és Isten alapszándékát (= Isten *csak* jó, szeretete feltétlen, és az embertől is feltétlen szeretet vár), és mindent ebből kiindulva értelmez. Ebből fakad kétségtelenül igényes „Én viszont azt mondom”-ja.

Persze lehet ezt a magyarázatot erőltetettnek és kibúvásnak tekinteni. Nézzünk tehát szembe azzal a lehetőséggel, hogy Jézus valóban fölébe helyezkedett az „ószövetségi kinyilatkoztatásnak”. Már csak azért is, mivel valóban megtette ezt. A szóban forgó két hely közül az első (Mk 10, 1-9) még „átmenetinek” tekinthető,

mivel ott Jézus részben szintén egy írástudói értelmezéssel szegül szembe, még ha ez az írástudó maga Mózes is, mondván: Mózes csak a nép keményszívűsége miatt engedte meg a válást. Aztán az Ószövetség másik helyére hivatkozva elmondja, mit tart ő Isten eredeti gondolatának. Mindenesetre tagadhatatlan, hogy itt is teljes szabadsággal kezeli az Ószövetséget, hiszen a mózesi engedmény éppúgy része annak, mint az általa eredetinek minősített rész.

A másik hely azonban (Lk 4,18-19) még beszédesebb: Amikor Jézus a názáreti zsinagógában fölolvast az aják próféta könyvéből (61,1-2), akkor menet közben először *betold egy félmondatot* az eredeti szövegbe: „és a vakoknak [az elvakítottaknak?], hogy újra lássanak”, majd *kihagy egy félmondatot*: „az Úr kegyelmének esztendeje” után már nem olvassa föl azt, hogy „és bosszújának napját”...! Vajon csak azon az alapon tehetette meg ezt, hogy Isten volt, vagy legalábbis annak gondolta magát? Ha azt feltételezzük, hogy a szentírás minden egyes szava Istentől való, szent és sérthetetlen (tehát az is, amelyik tiltja a válást, és az is, amelyik megengedi), vagy azt feltételezzük, hogy a valaha ember (Mózes) által kapott „kinyilatkoztatást” („Ószövetség”) fölülbíráló, másik ember (Jézus) általi „kinyilatkoztatás” („Újszövetség”) csak úgy lehetséges, hogy ez a másik ember egyúttal Isten is, akkor igen. Különben nem.

De szembesüljünk még Jézusnak egy ebbe a témakörbe vágó, hallatlan igényű kijelentésével is: „Ég és föld elmúlhat, de az én igém nem múlnak el” (Mk 13,31). – Elintézhetnénk a dolgot azzal: Jézus biztos volt abban, hogy tanítása soha nem veszíti érvényét. Olyan „emberfeletti” igény ez? Mi volt a tanítása? Az, hogy szeretet az Isten, és az ember akkor cselekszik helyesen, ha (Isten példája szerint) szeret. Olyan nehéz erről belátni, hogy nem veszíti érvényét? Istennek gondolnánk-e azt, aki kijelentené: Ég és föld elmúlhat, de a kétszer kettő mindig négy marad? Ilyen „vallási kétszer kettő” Jézus tanítása is. De ne intézzük el ennyivel.

Már csak azért se, mert Jézus ez esetben is fölébe helyezkedett a Tórának, az isteninek tartott Törvénynek. A korabeli (és valószínűleg nemcsak a korabeli) írástudóknak az volt a vé-

leményük (amit aztán később tévesen Jézus szájába adtak, vagy egyszerűen csak nem jeleztek, hogy itt Jézus nem a saját véleményét mondja, hanem idéz), hogy „ég és föld könnyebben múlik el, mint hogy egy pont is elveszzen a *Törvényből*” (Lk 16,17; Mt 5,18). Jézus feltehetően ezzel állította szembe azt a meggyőződését, hogy „ég és föld elmúlhat, de az én tanításom nem múlik el”. Ha ezt a kijelentést elhelyezzük tanításának egészében (ha úgy tetszik: nem szakítjuk ki a teljes összefüggésből...!), akkor világossá lesz, hogy a kétségtelenül kemény megfogalmazás ellenére nem az „én”-re kell tenni a hangsúlyt, hanem a „tanításom”-ra. Jézus ugyanis nem hagyott kétséget a tekintetben, hogy számára Isten az egyedüli Úr (Mk 12,29), az egyedüli Atya (és ezzel atyai tekintéllyel bíró: Mt 23,9), az egyedüli Jó (Mk 10,18), és e szerint ítélte meg aztán a legnemesebbnek vagy leginkább Isten elgondolását tükrözőnek tűnő emberi gondolatokat is (pl. Mt 16,23: „emberi módon gondolkodol”, Lk 9,55: „nem tudjátok, miféle lélek lakik bennetek”). Az ő (Jézus) szavai tehát csak azért biztosabbak, mint a Tóra szavai, mivel töretlenebbül tükrözik Isten gondolatait, hiszen azokat közvetlenül istenkapcsolatából merítette, nem pedig az „atyáktól”, a „régiektől” vette.⁶

De bűnöket csak Isten bocsáthat meg, mondhatnánk, márpedig Jézus – állítólag – bűnöket bocsátott meg, amikor azt mondta egy bénának: „Bocsánatot nyertek bűneid” (Mt 9, 2). – Az eredetiben azonban az áll: „Bátorság, megbocsáttatnak a bűneid.” Tehát megint a *passivum divinum*! Azaz: Isten megbocsátja bűneidet. Vagyis szó sincs arról, hogy Jézus itt „isteni jogkört gyakorolt” volna. De ne hagyjuk ennyiben. Miért gondolták akkor az ott ülő írástudók, hogy „ez káromkodik”, magyarul hogy Jézus kijelentése istenkáromlás. Egyszerű: az ő meggyőződésük szerint Isten betegséggel torolja meg a bűnöket, és szemükben Jézus ezt az alaptételt⁷ tagadta meg.

A folytatás kettős kérdése – „Ki bocsáthatja meg a bűnöket? Nem egyedül Isten?” – már a későbbi krisztológiai tendenciából következő betoldás Mk 2,7-ben. Bizonyítja ezt az események további menete is. Jézus nem arról folytatja a vitát, ki bocsáthat meg bűnöket, hanem arról, mit

⁶ Persze ezzel igen kemény választás elé állította hallgatóit, hiszen nincs sem logikai-teológiai, sem csodabizonyíték, amely Jézus állítását *kényszerítően* igazolná!

⁷ Nem kevesebbet, mint az egész ószövetségi teológia, sőt a keresztény teológia egyik alappilléret, ti. hogy Istent az igazságosság vezérli.

könnyebb *mondani*: „Isten megbocsátja bűneidet”, vagy azt: „Kelj föl, és járj” (Mt 9,6; Mk 2,9). A kérdés költői: egyformán könnyű mondani. Az írástudók, ha már gyógyítani nem tudnak, legalább *mondhatnák* a bénának: „Bátorság, Isten megbocsátja bűneidet (= ne gondold, hogy bűneid büntetéseként vagy beteg; vö. Jn 9, 2!)”. De ők ezt a keveset sem akarják megtenni, mert azt akarják, hogy a béna „igazságosan” szenvedjen.

Most ismét krisztológiai betoldás következik az apokaliptikus Emberfiáról, a Bíróról, akinek van hatalma bűnöket megbocsátani (Mt 9,6; Mk 2,10). A betoldás mellett szól már a szöveg nyelvtani egyenlensége is („De hogy *megtudjátok*... – Ezzel így szólt a bénához...”), ám még inkább az, hogy Jézus itt állítólag csodabizonyítékot tett (értsd: gyógyításával támasztotta alá, hogy joga és hatalma

van bűnöket bocsátani); csakhogy ő mindig következetesen elutasította az effajta csodabizonyítékokat, sőt azok követelését egyenesen „hitetlenségnek”, „istentelenségnek”, stílszerűen úgy is mondhatnánk, istenkáromlásnak tartotta (vö. Mk 8,11-13; 11,27-33; Lk 11,29-30.32). Végül a betoldás mellett szól az is, hogy ha kihagyjuk a szóban forgó mondatot, akkor a folytatás varratmentesen illeszkedik az előzményekhez: „Mi könnyebb...?” A költői kérdés nem igényel választ, logikus hát a folytatás: „Akkor így szólt a bénához: Kelj föl, fogd az ágyadat, és menj haza!”

Az eddig vizsgált anyag tanúsága félreérthetetlen, de hogy úgy mondjuk, közvetett. Ezért utaljunk egészen röviden még azokra a helyekre, ahol **Jézus kifejezetten visszautasította**, hogy többnek gondolja magát, mint „egyszerű embernek”.

Amikor tanítványtársai véleményét is tolmácsolva Péter kijelenti, hogy *szerinte Jézus a Messiás*, ő szigorúan meghagyja nekik, hogy „senkinek se beszéljenek *őróla* [peri autou]”, tehát nem erről a dologról, hanem a *személyéről* (Mk 8,27-31); nekik ugyanis Isten országát kell hirdetniük, nem pedig valamiféle „Jézus országát”. Ha pedig mégis arra vonatkoznék a tilalom, hogy azt hirdessék, ő a Messiás, ahogy Máténál olvassuk (16,20), ez akkor sem azt jelenti, hogy Messiasnak tartotta magát, de (egyelőre?) titokban akarta tartani⁸, hanem azt, hogy ne hirdessék, mert ő nem az.

Kétségtelenné teszik ezt Kaifás, illetve Pilátus előtt tett nyilatkozatai. Amikor azok azt kérdezik tőle, *ő-e a Messiás*, a zsidók királya, mindkettőjüknek azt feleli. „Ezt te mondtad”, vagyis: „Ez a te véleményed” (Mk 14,61-62; 15,2).

A gazdag ifjúval beszélgetve *elhárította magától a csak Istenre jellemző jóságot* (Mk 10,18), és bár Izraelben (a szigorú monoteizmus miatt) nem kellett tartania attól, hogy összekeverik őt Istennel, de már a „személyi kultusz” csíráit is elvetette, amikor a leghatározottabban visszautasította, hogy térde hajtsanak előtte (Mk 7,25; 10,17; Mt 20,20), sőt (a „D” és több más kódex szövege szerint) ez haraggal töltötte el (Mk 1,40).

Mivé tette magát? Úgy gondolom, a látni tudó vagy látni akaró ember számára világos a szinoptikus evangéliumok tanúsága: semmi különössé – legalábbis a dogmatikák értelmében véve a „különös” szót. Ha kijelentéseit elhelyezzük a korabeli valóságban és a *lehetséges* értelmezési kontextusban, ha a szövegmagyarázatban fölhasználjuk a modern szentírástudomány megbízható eredményeit, és főleg ha levetjük a „níceai szemüveget”, akkor beláthatjuk, hogy Jézus nem tartotta magát Istennek, és ilyesmit nem is állított önmagáról. De legalábbis azt, hogy *lehetséges* az adott szövegeknek a hagyományostól eltérő, korrekt értelmezése.

Gromon András

⁸ A szentírástudomány hosszasan tárgyalja a „messiási titok” problémáját.